

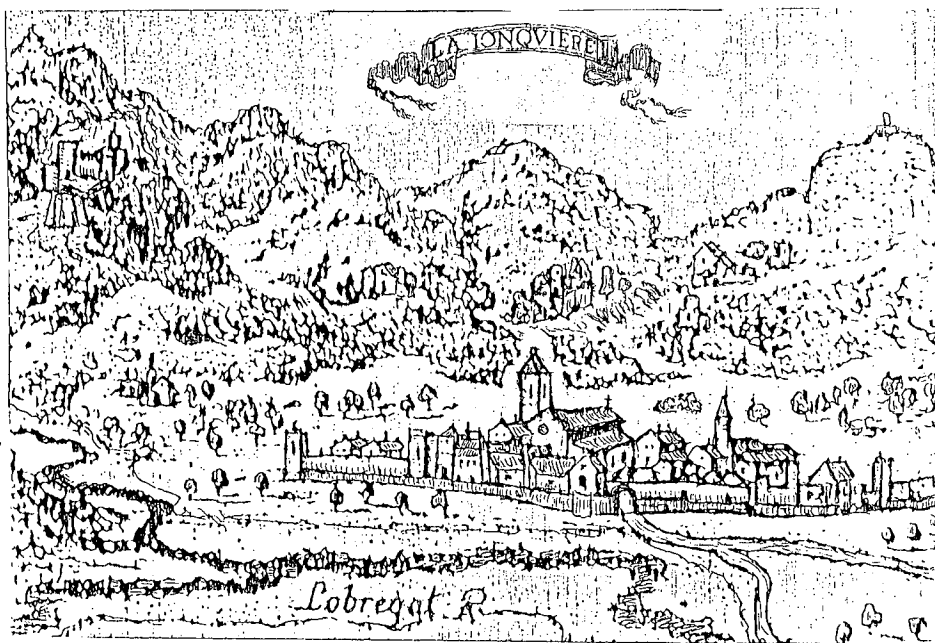
**L'ESGLÉSIA DE LA JONQUERA
EN EL SEGON CENTENARI
DEL SEU ENGRANDIMENT**

**Per EDUARD VIVAS I LLORENS, PREV.
RECTOR DE LA JONQUERA
I BIURE D'EMPORDÀ**

PRESENTACIÓ

L'església parroquial de Santa Maria de La Jonquera, des del punt de vista arquitectònic, és un exemplar únic en l'actualitat dins el nostre Empordà. Aital singularitat és l'objecte d'aquest treball, que aplega en una síntesi aspectes arqueològics, històrics i socials: la vida parroquial.

Gràcies a uns documents facilitats per l'erudit professor Robin Townsend Pi Sunyer, procedents de l'Arxiu de la Casa Cuberta, d'antiga nisaga jonquerenca, ha estat possible lligar un conjunt d'elements i dades de diversa procedència. La segona part de la informació prové dels estudis fets i publicats per l'historiador de La Jonquera Sr. Albert Compte i també pels realitzats pel matrimoni Enrique Juan i Maria Jesús Caballer sobre demografia local, tots ells en els *Annals d'estudis, empordanesos, Butlletí extraordinari de l'ACEJ* i en el llibre editat per la Diputació Provincial *La Jonquera*. No cal dir que m'he servit de la *Historia del Ampurdán* de Josep M. Pella i Forgas i, sobre tot, del fons documental de l'Arxiu Parroquial. S'estima tota la col·laboració feta amb la copiadora, tant de gravats com de text, pel bon amic Lluís Vila. Les il·lustracions d'aquest treball que no indiquen la procedència llur, són originals de l'autor.



Detall del gravat de Beaulieu, el més antic que es coneix, representant La Jonquera emmurallada amb la primitiva església romànica i el castell de Rocaberti.



Portal romànic de línia austera,
el millor monument de la vila.

TEMPS D'ENTREGUERRES

Cronològicament cal situar el nostre estudi documental referent a l'ampliació de l'església parroquial, a un temps de prosperitat entre dues guerres, que durà uns 80 anys.

Després del Tractat dels Pirineus -1659- els límits de la Frontera quedaren marcats per la carena pirinenca, emperò ni els reis d'Espanya i França foren amics i menys es pacificaren els ànims dels pobles. Sobrevinqueren calamitats a La Jonquera: els francesos l'envaïren el 1673, cremant 60 cases; el 1675 ocuparen bona part de l'Alt Empordà; el 1676, cremaren els sembrats; el 1677, feren presoners Gaspar de Rocaberti -aquest cognom d'origen jonquerenc que els historiadors accentuen com a agut "Rocabertí", aquí de generació en generació s'ha pronunciat sempre àton i per tant, en

Volta de la nau d'un estil renaixement incipient, que substituï la primitiva.



aquest treball respecto la grafia local per considerar-la més autèntica– amb 600 homes més i es produïren unes 400 baixes entre morts i ferits; en el 1684 es deixaren sentir els efectes de la Guerra de Successió; una altra invasió el 1711; i el 1712 el duc de Berwich amb 34 batallons, 41 esquadres i 30 canons, ocupà La Jonquera.

Passades aitals desventures entre el 1715 i el 1794 en què començà la Guerra Gran, es féu l'ampliació de l'església parroquial, amb la seva singular estructura.

LA PRIMITIVA ESGLÉSIA ROMÀNICA

El nucli urbà de la vila és relativament modern. Es formà en el planer de la vall del riu Llobregat, que baixa del Pla de l'Arca a les Alberes, a l'entorn de la jonquera natural formada per la proliferació dels joncs a la seva ribera i en el lloc de pas de la via romana que, venint del coll de Panissars, passava per les proximitats del Forn del Vidre i seguia paral·lela al riu, coneguda pels noms d'Augusta i Domitiva.

Cal cercar els seus orígens remots en els veïnats existents a l'entorn de les tres ermites romàniques, Sant Julià dels Tords, Sant Jaume de Canadal –abans Santa Cristina– i Santa Llúcia, que fou la primera parròquia sota la titulació de Sant Miquel de Solans. A tota la contrada abunden els monuments megalítics.

Per simple observació dels respectius portals romànics, hom dedueix de seguida que l'església parroquial de Santa Maria és més moderna que Sant Julià, Sant Jaume i Santa Llúcia. L'historiador Albert Compte en el seu llibre *La Jonquera* senyala com a data de fundació el 1362.

Segons he pogut apreciar per unes lloses soterrades davant del portal, es degué edificar al costat de la Via Augusta. Els carreus de la façana es portaren d'una pedrera existent uns tres quilòmetres més avall de la població, propietat de can Cuberta i traginats, segons de viva veu s'ha dit de generació en generació, pels seus propis bous.

De l'antiga església romànica en resten la façana, la base del campanar, els murs de la nau molt reformats, i la pila baptismal que un temps fou a Canadal. Era d'una sola nau, amb volta de punt d'atmetlla i absis semicircular. La cornisa de la nau antiga, posteriorment ornamentada, serví per recolzar els xindris de fusta per a construir la volta. Fent obres a la teulada, s'ha trobat el seu punt d'arrencada i malgrat no en consti res documentalment degué quedar malmesa per efectes bèl·lics i s'hagué de refer, tal com pot veure's, segons el gust de l'època en l'estil incipient del renaixement. Pella i Forgas en la *Historia del Ampurdán*, pàg. 678, diu que el dia 22 d'agost de l'any 1642 passà per La Jonquera un cos d'exèrcit francès de dos mil homes, amb bombardes i seixanta-cinc carros en direcció a Roses. En fer resistència, podria ser que aquell dia les bombardes fessin l'estrall de la volta romànica. Fora d'aquesta hipòtesi, no hi trobo cap més altra explicació coherent, ja que l'enemic entrenava la seva artilleria a l'Empordà, el campanar i l'església eren el blanc de tir més fàcil i llavors, amb unes quantes canonades deixaven aterrits els habitants de la vila, sembraven el pànic a tota la contrada i tenien el camí lliure fins a Roses.

La data més antiga que tenim consta en la descripció de la llinda del portal romànic, format per quatre arcades nues i austeres, sens cap mena d'ornamentació. Actualitzant la seva grafia, llegim:

“EL 14 DE MAIG DE L'ANY 1414

AQUEST LLINDAR FOU POSAT PER

BERNAT GOMBAU FABER I SIBILA MULLER SUA”

El que sembla segon cognom de Bernat, és un llatínisme que designa el seu ofici, diríem “artesà”.

En el timpà figura l'escut dels Rocaberti, comptes de Peralada, que donaren a la incipient població el títol de vila, senyorejant des d'un principi sobre els llocs d'Agullana i Cantallops, pel qual se li concediren els seus privilegis.

Al voltant de la primitiva església parroquial romànica es formà el case urbà, integrat primàriament per la Força dins la muralla i el Raval, estenent-se endefora del seu recinte, vers el sud-est.

Cal observar en primer lloc el detall del gravat de Beulieu, el més antic conegut, que ens mostra l'aspecte de La Jonquera, més o menys quan els Reis Catòlics, com a sobirans, visitaren la ciutat de Perpinyà. Llavors l'Església Parroquial constava d'una sola nau, capelles laterals i un campanar de base quadrada acabat en punxa, com altres en el nostre Empordà: I al voltant la parròquia, la Força emmurallada.

CREIXEMENT DE LA JONQUERA

La vila s'anava fent gran i les cases depassaven el límit de les muralles, l'antiga Força. Enfora, a poc a poc es formà el Raval pel costat del Portal d'Avall, vers migjorn, tal com pot veure's en el plànol del professor Albert Compte. La banda septentrional, potser per raons de seguretat restava intacta; l'edificació a l'entorn del Portal d'Amunt és tardana.

L'estudi verificat per Enrique Juan i Maria Jesús Caballer, de gran valor sociològic, sobre dades procedents de l'Arxiu Parroquial, aporta el següent índex de creixement:

Entre els anys 1700 i 1720 neixen 440 jonquerencs.

Entre els anys 1721 i 1740 neixen 526 jonquerencs.

Entre els anys 1741 i 1760 neixen 586 jonquerencs.

Entre els anys 1761 i 1780 neixen 731 jonquerencs.

Entre els anys 1781 i 1800 neixen 850 jonquerencs.

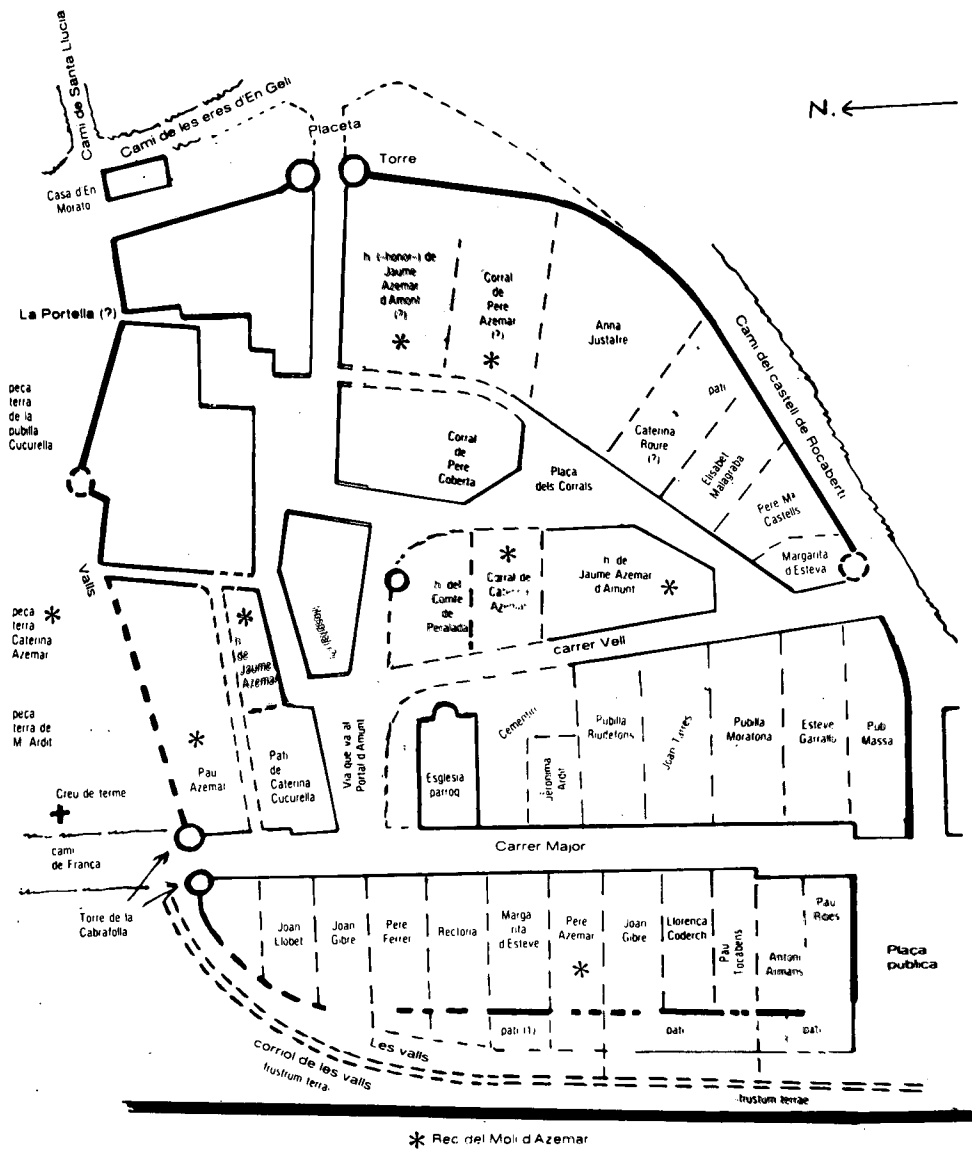


Llinda i timpà del portal.

LA «FORÇA» DE LA JONGUERA

BARRI ANTIC DE LA VILA

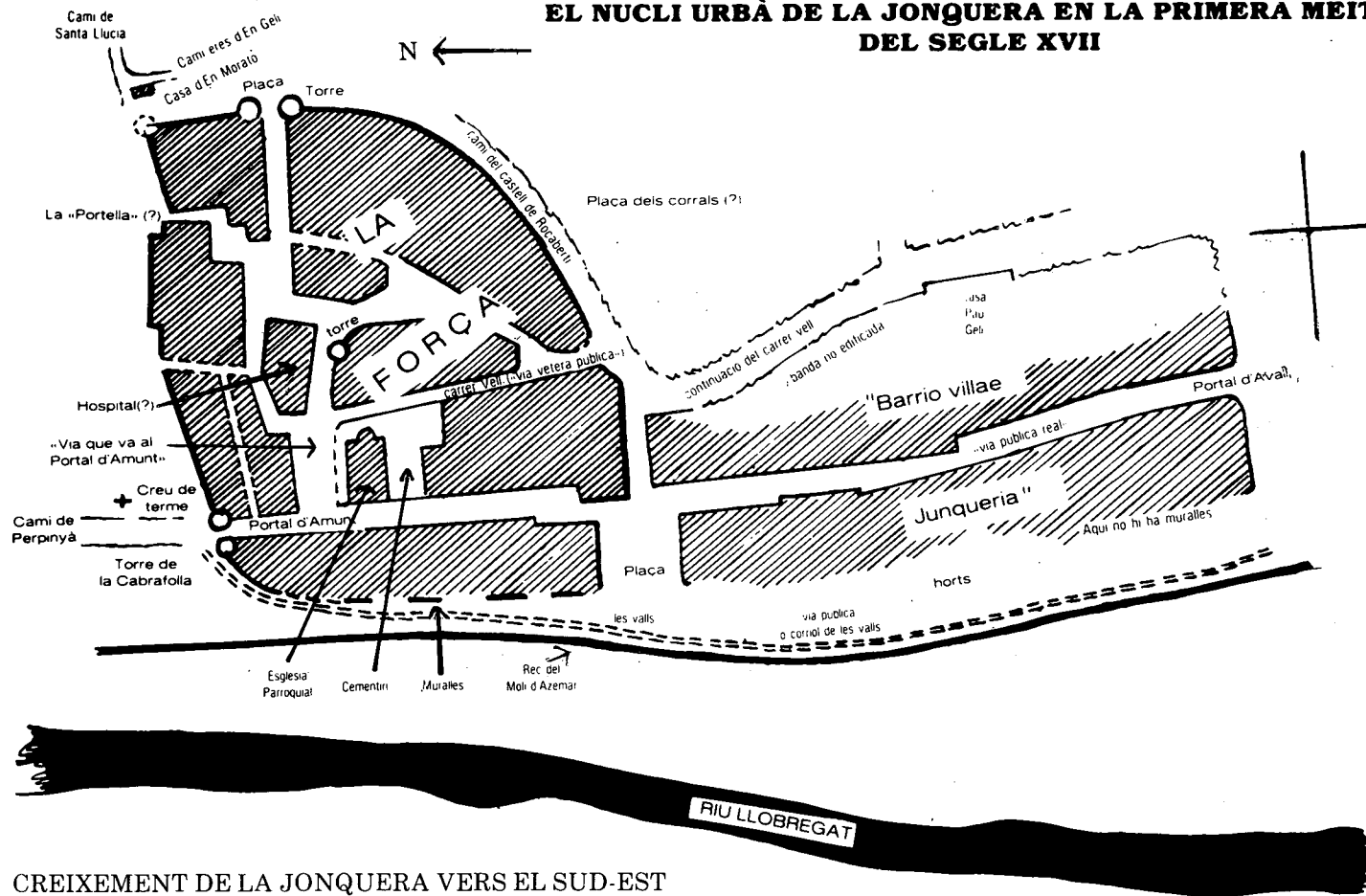
Plànol d'Albert Compte



-  Traçat de la muralla
 Pla urbana
 Traçat probable de vies urbanes avui desaparegudes
 Torres probables
 Traçat urbà actual, llavors inexistent
 Propietats dels Azemar

Plànol de la “Força” de La Jonquera, per Albert Compte.

EL NUCLI URBÀ DE LA JONQUERA EN LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVII



CREIXEMENT DE LA JONQUERA VERS EL SUD-EST

† Possible ubicació de l'Església Nova de la qual en tenim esment.

Plànol d'Albert Compte

Hi havia per família una mitjana de quatre a cinc fills. Es compten 77 llars l'any 1700, que representen uns 350 habitants; vers el 1720 el cens en tindria uns 370; el 1740 serien ja un centenar més; al 1780 arribaria als 730; i al 1790 La Jonquera s'aproximaria als 870 habitants, doblant pràcticament els de l'inici de la centúria.

En aquell temps la família Azemar, entrelaçada per vincles matrimonials amb la Morató, fou la principal i capdavantera; el seu patrimoni era superior a un terç de tot el conjunt dels jonquerencs. El seu predomini tingué una importància decisiva en l'ampliació del temple parroquial.

Cal també recordar que les dimensions de les esglésies es construïen en proporció al nombre de feligresos de la parròquia, pensant que, al seu interior, tot el poble reunit hi tingués cabuda. Per tant, al creixement demogràfic obligà a replantejar la funcionalitat de la primitiva església romànica de La Jonquera.

Se sap per alguns indicis que es proposaren dues solucions:

La primera fou construir una església nova a l'indret del Portal d'Avall, senyalada en el plànol de l'extensió de la vila amb una creu. Correspon per exemple a la solució adoptada per Tossa de Mar que tenia la seva primitiva església dedicada a Sant Vicenç i d'estil gòtic, dins el recinte emmurallat de Vila Vella i després construïren l'actual, molt gran i capaç, al centre de la població.

La segona solució fou engrandir la vella església romànica amb volta d'un estil neoclàssic incipient, en el cor de la Força, transformant la seva planta d'una sola nau i absis rodó, en una altra de creu llatina i cúpula.



Aspecte exterior de la cúpula tal com era abans del 1974.
Arxiu fotogràfic Laporta-Budó.

S'elegí la segona solució, adoptada també a Figueres, ja que l'estructura enderrocada del creuer i cúpula de la parròquia de Sant Pere fins a la Guerra, era idèntica a la de La Jonquera. Si s'hagués seguit la primera idea, tindríem dues esglésies: la vella a la Força i la nova en el Raval. De fet en tenim una, que és l'únic exemplar arquitectònic actualment existent en el nostre Empordà. Cal donar valor a aquesta singularitat, tècnicament correcta segons el gust de l'època i que no suposa un estil de transició, sinó més aviat una integració d'estils en la unitat del Temple. Si per exemple, la parroquial de Sant Pere de Figueres no s'hagués engrandit com la de La Jonquera, tindria un aspecte semblant a les de Torroella de Montgrí o Palafrugell.

Segurament, tant per Figueres com per La Jonquera, recollint l'anècdota de Pella i Forgas en la seva *Historia del Ampurdán* (planes 601-602), un zelós predicador animà els fidels a fer una església parroquial més gran. Per altra banda, la semblança entre les dues cúpules denota un mateix arquitecte, que seria de la família Azemar, tal com es desprèn de l'estudi de Maria Rosa Gil i Tort en els *Annals d'Estudis Empordanesos* de l'any passat. Pella i Forgas ho considera un error, donat que no es corresponen els estils primitiu i el de l'engrandiment; emperò es féu tot d'acord amb el gust i la inspiració de l'època, com es demostra per exemple amb la construcció de la capella de Sant Narcís, annexa a la Major de Sant Feliu de Girona d'un gòtic esbelt, o bé amb la construcció que custodia la Creu de Vilabertran en una església del més pur romànic. Els dos casos de referència són afegitons laterals; en canvi, tant a Sant Pere de Figueres com a La Jonquera, es modificà totalment l'estructura del temple. Acabada la Guerra, en els anys 40, mossèn Pere Xutglà, en reconstruir la parròquia de Figueres, ho feu amb un majestuós estil gòtic de línia austera. Resta per tant la de La Jonquera com a únic exemplar, si bé cal mencionar que, la cúpula de la de Garriguella, tota ella d'estil renaixement, té el mateix aspecte que tenia fins al 1974 la nostra, malmesa pels aiguats i la tramuntana.

Sentint nostàlgia dels temps passats, gairebé m'atreviria a dir que el darrer acte solemne celebrat a l'antiga església parroquial de Santa Maria de La Jonquera, el refereix l'historiador local Sr. Albert Compte en els *Annals d'Estudis Empordanesos* de l'any 1986 amb motiu de la presa de possessió del compte hereu de Rocaberti de la vila de La Jonquera i dels llocs d'Aguilana i Cantallops. Fou l'any 1661 i era representat per Joan Baptista d'Avinyó. El reberen al Portal d'Amunt en corporació; entrà a la parròquia i davant l'altar i en presència dels regidors, jurà mantenir els privilegis. Es pot afirmar que aquella cerimònia va ser una de les darreres manifestacions del feudalisme medieval.

L'OBRA DE QUATRE RECTORS

Amb referència a l'engrandiment de la parròquia cal citar en primer lloc dos bisbes de Girona. El primer, Baltasar Bastero Lladó (1728-1745) que fomentà les missions populars i els exercicis espirituals, amb el corresponent ressorgiment de la vida cristiana, en el pontificat del qual s'inicià l'obra. Superades moltes dificultats, s'acabà en el del Dr. Tomás de Lorenzana Butrén -1775 al 1796-, que impulsà obres d'importància considerable, tant en la ciutat com en la diòcesi.

Ben mirada, l'obra d'ampliació de l'església parroquial de La Jonquera fou d'envergadura i necessàriament costosa. Es realitzà per etapes segons el ritme de les possibilitats econòmiques, seguint però el mateix plànol amb

Als nou del Mes de Novembre del any mil set centy quaranta y cinc
 morí lo R^{te} Joseph Azemar Pr^e y Rector de la Iglesia Parroquial
 de Sta. Maria de la Jonquera del Bisbat de Gerona (que avia pres por
 testio de dita Rectoria al 1. de Juliol de 1713.) de edat de singuan
 te nou anys, un Mes, y setze dias. Rebe los Sacraments de Penitencia
 Eucharistia, y Extrema Uncio. Tercia fet Testament en son poder al
 dia quat de Febrer del mateix any de mil set centy quaranta y cinc,

lo qual es en lo libre delly Testament de dita Rectoria. Al Cadaver
 del qual se ha donat Sepultura en la sobredita Iglesia Parroquial
 en la Tumba ahont estan enterrats nostres Paref, als onse de dit Mes,
 y any en la qual se li han celebrat los Offis de enterro ab asistencia
 de deu Reveres y 14 Religiosos Recolets del Convent de Seruf de Fi
 gueres, los quals tots han celebrat Missa, y Offis dobles per Anima
 de dit Rector Difunt, a cada un dels quals se ha donat per charitat
 1 lb 2 q 6 bars, co es a soly los deu Reveres.
 Als quinze de Novembre de mil set centy quaranta y cinc se ha a
 cabat la Novena de nou Missas per Anima del sobredit R^{te} Joseph
 Azemar, que se deixa en son Testament.
 Als setze de dit Mes y any se li han celebrat los Offis de Honras
 ab asistencia de catorze Reveres, y 14 Religiosos Recolets del Con
 vent de St. Francesch de Seruf de Figueras; los quals tots han cele
 brat Missa, y Offis dobles per Anima de dit R^{te} Joseph Azemar
 Rector, y a cada un de dits catorze Reveres se ha donat per chari
 tat 1 lb 10 q bars.

Partida de defunció de Mn. Josep Azemar, extraordinària per la magnitud del seu text.

tota fidelitat. L'inici correspon a mossèn Josep Azemar i l'acabament a mossèn Antoni Laporta, tots dos jonquerencs. Entremig figura el figuerenc mossèn Esteve Vilar, que degué resoldre els problemes més seriosos. Amb tot és difícil precisar la part que realitzà cada u i quines dificultats concretes hagueren de superar per no disposar d'una documentació completa.

Per les dades de l'Arxiu Parroquial se sap que mossèn Josep Azemar de primer nom es deia Bartomeu, tal com el seu padrí determinà; a més tenia els de Josep, Anton i Jaume; i sempre se l'anomenà Josep. Era fill de Josep Azemar, pagès, i Anna Maria Azemar. El batejaren el 13 de desembre de 1685. A més d'ell, altres quatre germans eren consagrats a Déu en la vida parroquial o religiosa: mossèn Narcís, que fou molts anys el seu vicari a La Jonquera, mossèn Domingo, beneficiat a Castelló d'Empúries, el pare Miquel, franciscà del convent de Figueres, i fra Lluís dominic.

El nou rector fou mossèn Esteve Vilar, natural de Figueres. Recordem que a la seva parròquia d'origen, tenien els mateixos problemes d'engrandiment que a la nostra. Essent diaca ja fou promogut al càrrec abans de fi d'any del 1745, governant la parròquia amb nomenament d'ecònom mossèn Narcís Azemar, fins que fou ordenat sacerdot, el qual signà per volta primera com a prevere el 22 de juny de 1746 i el seu rectorat durà 37 anys. Continua l'obra del creuer de l'església, però sols pogué preparar la de la cúpula. El 1782 hi hagué canvi de rector, més no consta en quines circumstàncies deixà el càrrec.

El tercer rector que cal esmentar és el també fill de La Jonquera mossèn Antoni Laporta, fill de Baldiri Laporta, pagès, i de Maria Tarrats Laporta. Nasqué el dia 11 de setembre de 1750, i va ser batejat el 13. Prengué possessió del càrrec de rector de la Parròquia l'any 1782 i morí el 13 de maig de 1791, havent-la governat 11 anys i en tenia 40 d'edat. Rebé sepultura dins l'església parroquial, a la tomba dels seus pares. Durant el seu rectorat gairebé s'acabà l'ampliació de l'església, mes no pogué veure la seva inauguració, el mateix any per la festa major, 8 de setembre.

El successor de mossèn Antoni Laporta fou el Dr. Mariano Bataller, el qual prengué possessió de la parròquia el dia 1 d'agost del 1791, estant virtualment acabada l'obra, que de fet inaugurà unes setmanes més enllà. Per la seva caligrafia que podríem qualificar de preciosa i amb els trets de la seva rúbrica, es dedueix que tenia una personalitat molt cultivada. Acabà el seu rectorat a la tardor de 1815 i no consta pas que hagi mort a La Jonquera. Malgrat el seu començament esplèndid, li tocà viure un dels temps més turmentats de la història local, per la Guerra Gran amb els francesos, i la invasió napoleònica. La figura del Dr. Mariano Bataller mereix una monografia a part, que deixem per a una nova ocasió.

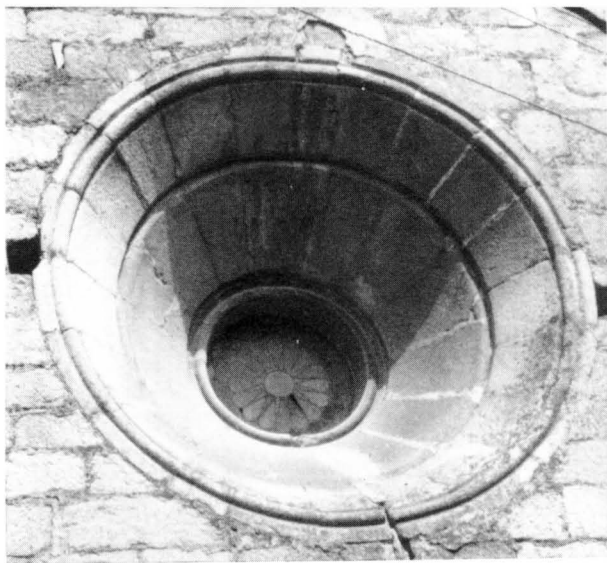
L'EDIFICI DE LA NOVA ESGLÉSIA: ASPECTE ARQUITECTÒNIC

LA FAÇANA

És la part externa més característica, feta amb carreus de pedra d'un to groguenc. Actualment es considera l'element principal de la vella església romànica. En ella destaquen tres elements arquitectònics: el portal, l'ull de bou i el campanar.

El portal és el més valuós, el veritable monument romànic de la vila. Està format per quatre austeres arcades, la més interior reconstruïda darrerament, que podem nomenar amb llenguatge bíblic el "Pòrtic de la Casa del Senyor". La seva austeritat ornamental és la típica d'aquesta contrada pirinenca de l'Albera. De la mateixa faisó i dimensions és el de la "Colegiata de San Isidoro de León", amb l'única diferència que aquell presenta una exuberant ornamentació tallada en la pedra. Una altra de les seves propietats és el pedrís per seure, un a cada banda. Consta biogràficament que tres sants insignes passaren a peu per La Jonquera: Sant Ignasi de Loyola, Sant Pasqual Bailón i Sant Josep Oriol: hom s'imagina com hi reposaven abans d'entrar a fer oració i oir missa a l'església.

L'ull de bou, nom molt ben emprat per la seva rodonesa còncaua, és de línia molt senzilla; té la forma de con truncat. El seu complement és un vitrall rodó de vidres clars. Per tota ornamentació ostenta tres cercles de pedra en relleu; el primer i el darrer són dobles i el del mig, simple. Té singular mèrit la progressió degradant de les pedres, molt ben calculades de fora endins; la



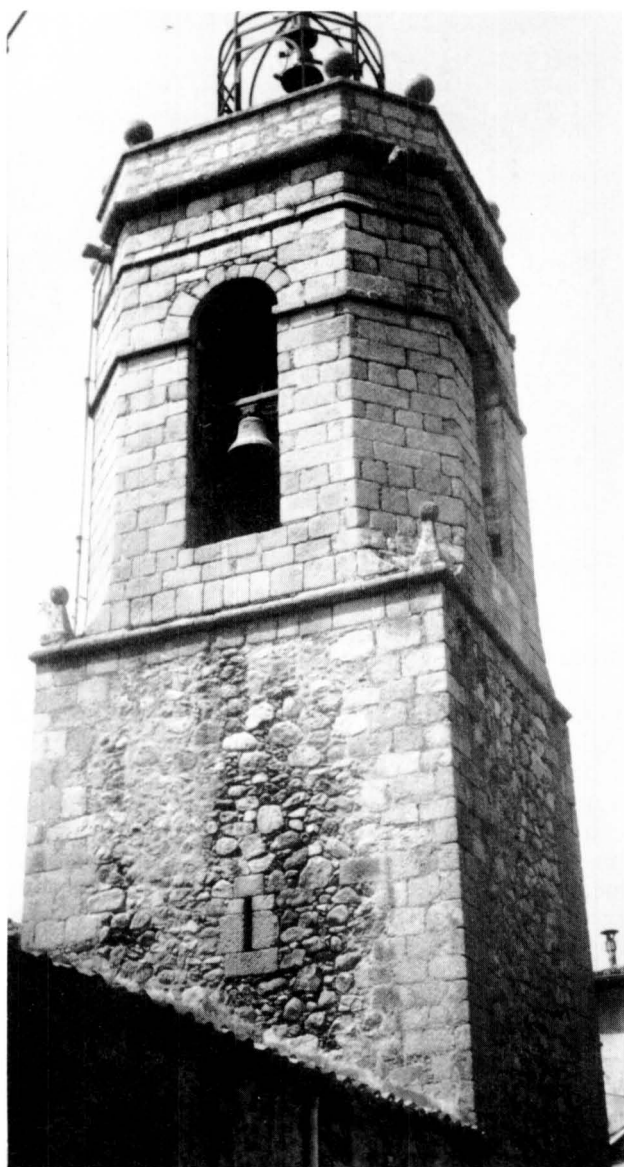
Ull de bou de la façana.

primera rotllana cònica consta de 21 peces i la segona, de 14. S'adiu perfectament a l'estil del portal.

El campanar és l'element més visible de la façana. L'actual presenta tres fases de construcció, espaiades pel temps. La seva base és quadrada i primitivament acabada en punxa, a semblança de molts altres de l'Empordà. Com la primitiva volta, podria ser que quedés malmès per una bombarda i, al mateix temps que es refé aquella amb elements renaixentistes, a partir de la primera cornisa en amunt, se li donés forma d'un vuitavat, amb unes boles de pedra, a cada angle, forma ornamental dels segles XV i següents. Cap aquest indret i a l'interior d'una de les espitlleres o petit finestral per donar claror a l'escala, amb dificultat s'arriba a llegir l'any 1661. Els finestrals de les campanes estan oberts als quatre vents. Finalment, la part superior, separada d'aquesta per una segona cornisa, acabada amb l'estructura metàl·lica de les campanes del rellotge, data dels anys 30 del nostre segle i és obra de l'alcalde Josep Torrent. Es pot distingir bé aital procés d'edificació, observant els diferents tipus de pedra. A la base hi ha la placa de ferro ben visible, que indica l'alçada de La Jonquera sobre el nivell del mar a Alcant, 112,2 metres. És per tant el nostre coll del Portús l'indret més baix per traspassar els Pirineus des del golf de Roses a la costa atlàntica.

LA NOVA ESGLÉSIA

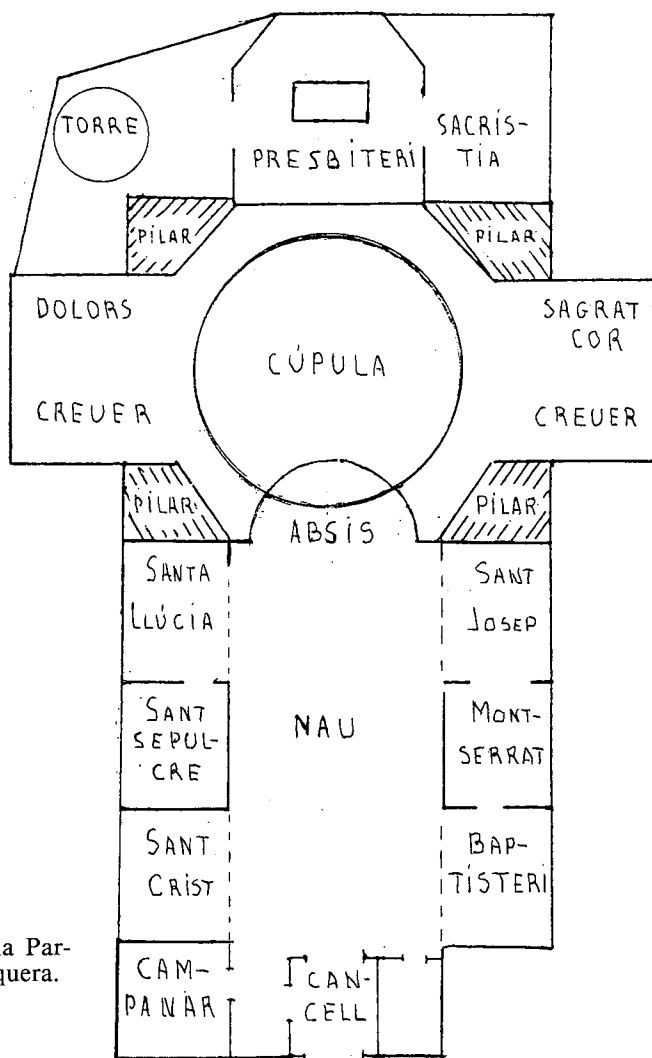
Cal observar la planta de l'edifici. Entrant, a mà esquerra del cancell, tenim el campanar, la capella del Sant Crist, interior del Sant Sepulcre i la de Santa Llúcia; i al costat dret de la nau, el baptisteri, la capelleta central de la Mare de Déu de Montserrat i la de Sant Josep. La nau acabava amb un absis circular, típicament romànic, avui desaparegut. Excavant, segurament es trobarien els fonaments en el subsòl.



El campanar amb les tres parts ben diferenciades de la seva construcció.

Seguint la planta ens trobem amb el creuer, que s'estén a banda i banda, i la cúpula central sostinguda per quatre grans pilars amb les seves corresponents petxines i arcades. I a la testa vers l'Orient, un espaiós presbiteri. El secret de l'ampliació consisteix a servir les proporcions bàsiques de la primitiva nau i fer-ne un bon engrandiment italià de creu llatina i cúpula italiana –que té una similitud amb la de Sant Pere de Roma–. L'obra era d'envergadura i necessàriament costosíssima. En conseqüència, a més de reclamar un perllongat esforç de tot el poble i altres ajudes vingudes de fora, no s'acabava mai.

Al moment actual seria interessant constatar el fet amb els primers documents, emperò sols es disposa dels darrers. Es pot amb tot afirmar que la

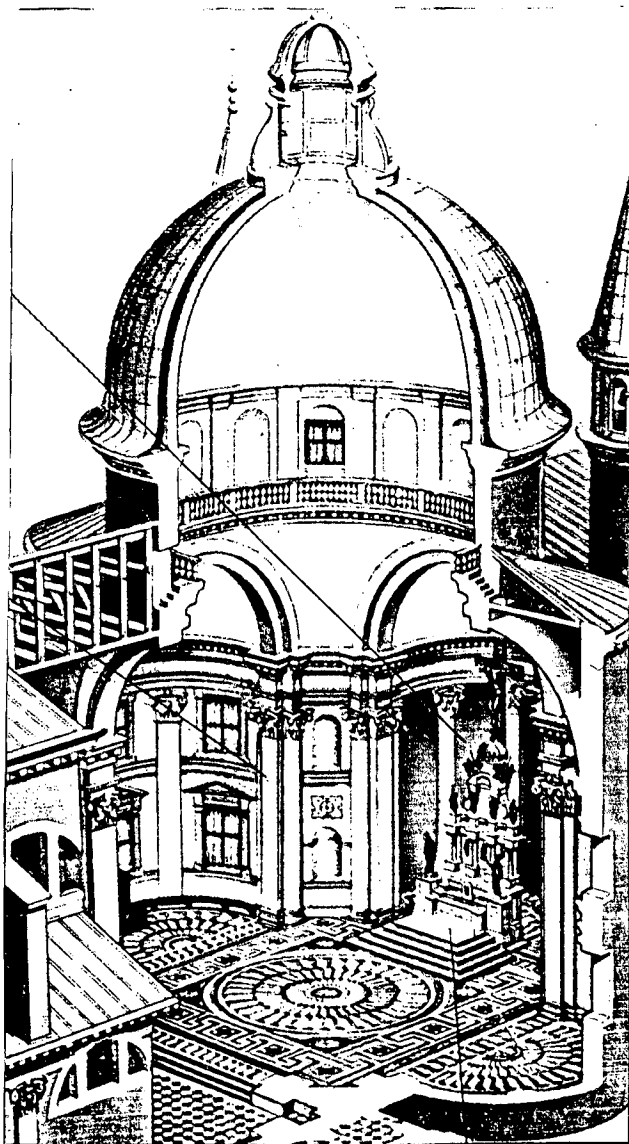


Planta de l'Església Parroquial de La Jonquera.

família Azemar, terratinents ben hisendats, amb mossèn Josep com a rector, el seu germà mossèn Narcís fent de vicari i l'arquitecte de la mateixa nisaga, iniciaren l'engrandiment de la parròquia amb un projecte parió al de l'església de Sant Pere de Figueres.

Observant el plànol axiomètric de la cúpula de l'església del Redemptor de la ciutat de Venècia d'un mateix estil neoclàssic, podem suposar que, al darrera de l'absis romànic es començarien els fonaments dels quatre grans pilars del creuer, elements essencials de l'ampliació. Com a data aproximativa podem assenyalar l'any 1720. Simultàniament es degueren fer els fonaments de les parets mestres en sentit perimetral.

Continuant en el terreny de les probabilitats i després d'una interrupció de les obres, el figuerenc mossèn Esteve Vilar cobriria les voltes de cada costat del creuer i també del presbiteri, entre els anys 1746 i 1782. Llavors quedà tancada dins del recinte del Temple, una de les antigues torres de la Força, actualment situada al darrera de l'altar dels Dolors.



Perspectiva axiomètrica de la cúpula de l'Església del Redemptor de Venècia, semblant a la de La Jonquera. El gran Arte, Arquitectura, Renacimiento, vol. 2n, plana 812, Salvat.

Correspongué a mossèn Anton Laporta la part última i més costosa: aixecar la cúpula, i al Dr. Mariano Bataller fer la sagristia i enderrocar l'antic absis romànic. Llavors la primitiva església parroquial quedà transformada en l'actual, si bé el seu interior, degut a les guerres, ha tingut moltes modificacions. Tal com és ara, podem considerar que la nostra parròquia és un exemplar únic en l'Empordà. L'obra d'ampliació s'acabà l'estiu del 1791 i dissortadament Mn. Antoni Laporta morí uns mesos abans d'estrenar-la per la festa major, Nativitat de la Verge Maria, 8 de setembre.

El seu successor, el Dr. Mariano Bataller es trobà amb l'església quasi acabada en prendre possessió de la parròquia el dia 1 de juliol de 1791. Ell la inaugurà. Però durant el seu rectorat del 1791 al 1814, La Jonquera fou molt castigada per les guerres, primer la Guerra Gran i després la invasió napoleònica; però aquest és un altre capítol de la nostra història local que deixem per a una nova ocasió.



Base d'un pilar.

DOCUMENTACIÓ DE L'OBRA

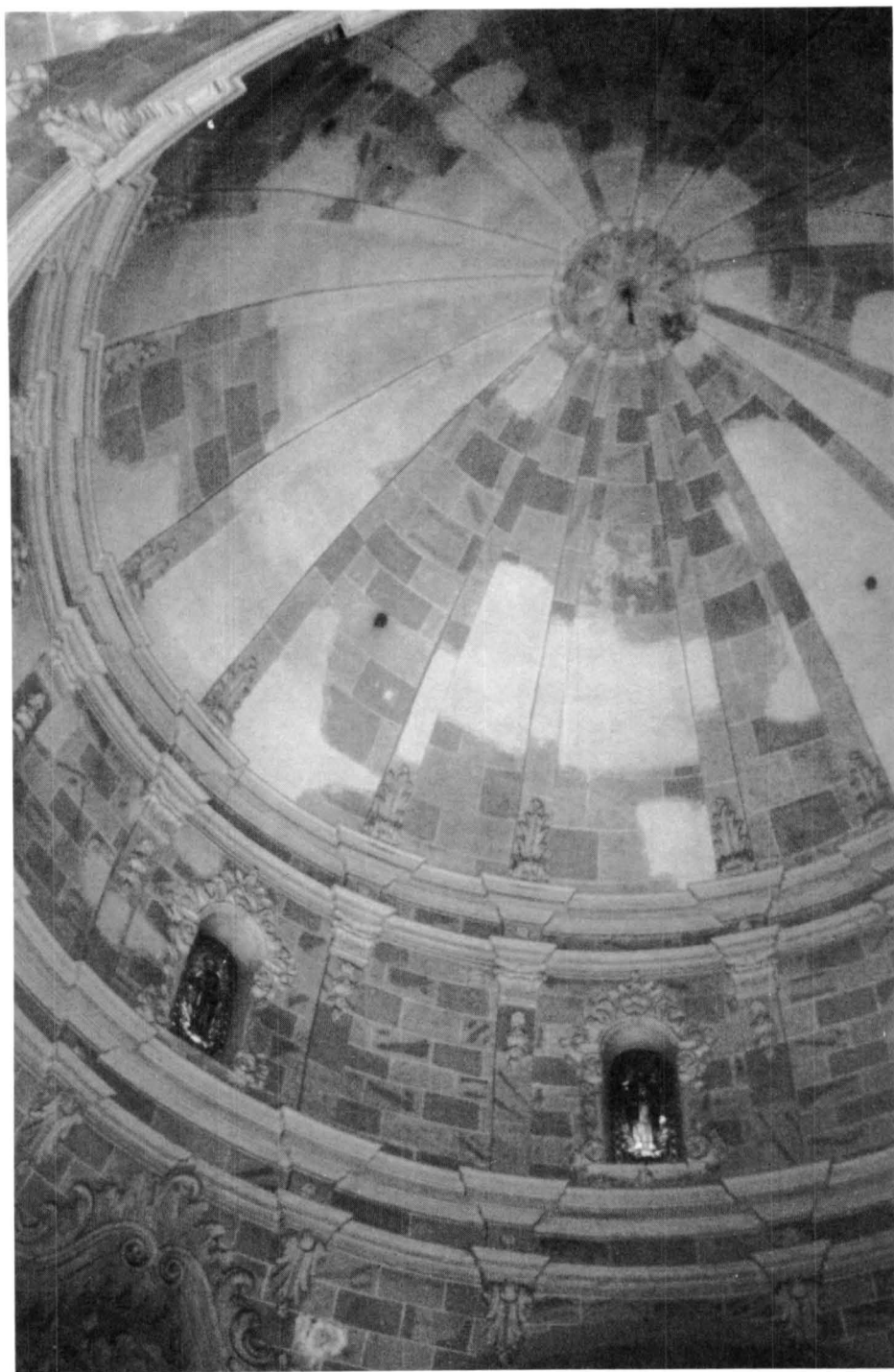
Procedents de l'Arxiu de la Casa Cuberta, l'estudiós investigador Robin Torenswed Pi i Sunyer m'ha facilitat els següents documents, que han estat el catalitzador d'aquest treball:

1. Concessió d'una ajuda oficial del 27 de maig de 1771.
2. Constitució davant notari d'una junta administrativa el 30 de juliol de 1787.
3. Contracte amb l'empresari per tal d'acabar l'obra. Pel seu valor descriptiu és el més important. No porta data.
4. Rebut de Joan Costa per les cantoneres de les parets, del 8 de juny del 1790.
5. Comunicat al Sr. Bisbe de l'acabament de la cúpula i sagristia. No porta data.
6. Carta del secretari del Bisbe al Sr. Felip Armet del 8 de desembre del 1791.

Val la pena comentar-los, especialment el contracte amb el mestre de cases Esteve Donadeu. L'estil literari en tots ells és abarrocat, el propi de l'època. Per això en fer reproduccions textuais m'he limitat a transcriure les frases essencials, actualitzant la grafia catalana.

1. LLIURAMENT

Dins el règim de Nova Planta, imposat per la monarquia borbònica, continuaren vigents els antics costums i un d'ells era la col·laboració econòmica de l'estament civil en favor de l'Església. Malgrat algunes interferències,



Aspecte interior de la cúpula, inspirada en el barroco italià.

en el fons hi havia una positiva col·laboració. Consten per exemple diverses aportacions de la universitat local a la Parròquia per construir o daurar altars, comandes fetes a l'escultor de Castelló d'Empúries Esteve Espasa. Es disposava també dels delmes, o dècima part dels productes de la terra i ramaderia.

Amb tot, l'obra d'engrandir el Temple Parroquial depassava amb escreix les possibilitats dels joncarencs, que es vegeren obligats a recórrer a la mitra de Girona i també a la superioritat governativa de Barcelona. La Universitat de La Jonquera presentà el seu escrit demanant ajuda el 23 de maig de l'any 1771, de ben segur després d'uns previs parlaments i gestions. S'obtingué per una sola vegada un lliurament de "6.000 reals", aportació per a pagar algun deute i afrontar una nova fase de les obres en temps del rector Mn. Esteve Vilar, el 27 del mateix mes.

2. CONSTITUCIÓ D'UNA JUNTA ADMINISTRATIVA

A la rectoria de La Jonquera i en data del 30 de juliol de l'any 1787, en presència del notari de Maçanet de Cabrenys Francesc Olivet es constituí una nova junta administrativa i s'aportaren cabdals. Al contrallum d'un fet tan important com aquest, ja que no es tracta d'una de tantes reunions, sinó d'una ferma resolució d'afrontar, com sigui, l'acabament d'unes obres que duraven ja més de mitja centúria, es comprèn que, superades les dificultats de tota mena i també la veu anònima de la crítica popular, s'adoptés amb fermesa emprendre l'etapa final i la més difícil, la construcció de la cúpula. Llegint el seu text d'un estil literari molt ampul·lós, es dona a entendre que les clàusules estaven prèviament acordades de paraula.

Els reunits eren:

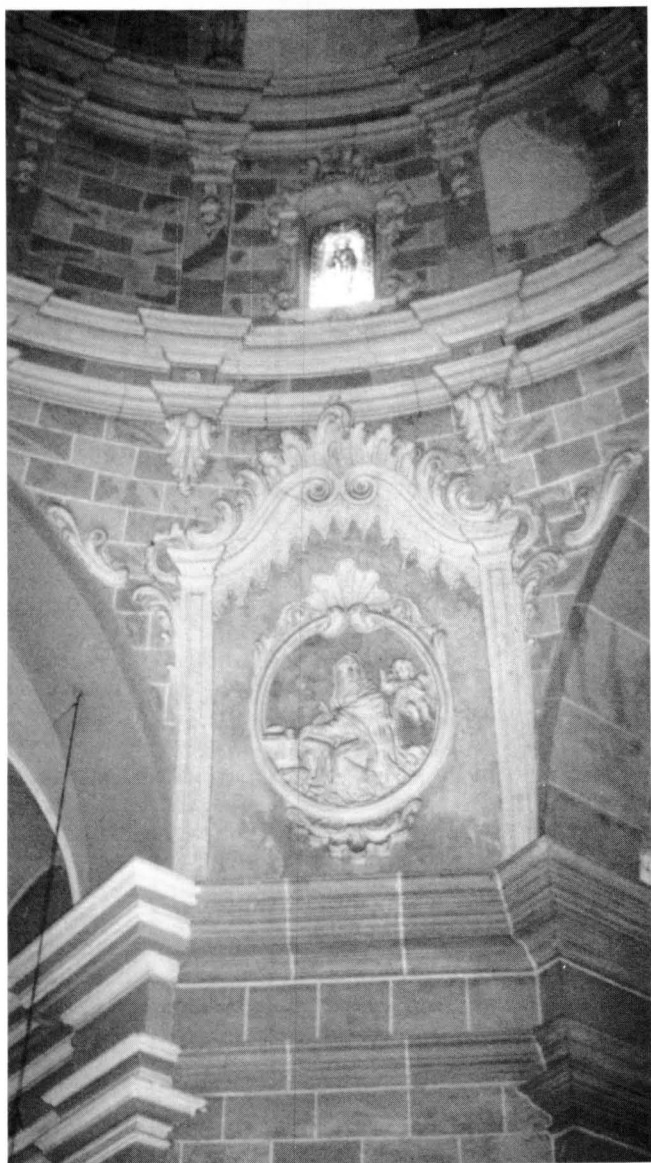
Joan Vial, Batlle; mossèn Antoni Laporta, rector; els regidors Bartomeu Vilar, Pere Molinet, Joan Cardoner i Anton Forgas. Joan Torrent, diputat; i els síndics Martí Justafre i Anton Laporta. Els obrers Narcís Roca i Francesc Balló; els testimonis Pualí Llosent, cirugià; i Esteve Donadeu, mestre de cases. Eren absents, emperò com si hi estessin presents: Joan Laporta, Francesc Soler i Felip Armet.

Tots ells en junta i fins individualment a soles podien: "exigir, demanar, cobrar, rebre, haver, confessar haver rebut i hagut totes i qualsevols quantitats de diner o qualche part, donatius i el que en avant prometeran donar d'almoïna o do gratuït per la fàbrica de la Iglésia de la present Vila i en ajuda del cost de ella".

3. CONTRACTE DE LES OBRES

En el conjunt de l'engrandiment de l'Església, la cúpula per la seva alçada, forma i decoració, era la part més difícil de l'obra; emperò també la que li donava tot el seu caràcter i fins harmonia de línies. És l'element més important des del punt de vista arquitectònic. El mestre de cases Esteve Donadeu treballà a preu fet i sempre sota el control dels Obrers de la parròquia com es llegeix a cada paràgraf.

Per exemple: "Serà obligació de l'empresari afrontar tots els gastos, tot el material que necessitin per l'obra i demés coses materials, com les ferramentes, portes o finestres... i si faltava fusta, que pugui als seus gastos, fer-la fer en els boscos del Comú, segons li serà arrenjat per l'Ajuntament, per tal de cobrir la mitja tronja... Tot el que l'empresari ha d'aportar a l'obra, ha de ser de bona qualitat, coneguda pels obrers i de les persones que per ells seran elegides".



Petxina amb la figura en relleu de Sant Jeroni i detall de les cornises.

Passant a la descripció de la cúpula, llegim en el contracte: “Fer una obra de rajola i guix en la mitja tronja, la qual se assentarà sobre la cornisa. La volta deurà tenir quaranta dos pams de punta a alçada –se sobrenten del nivell de la cornisa superior– adornada per dins com demostra el perfil”.

La mitja taronja està assentada damunt d'un tambor circular, que forma part integrant de la cúpula. Es descriu així: “Component al voltant de la mitja tronja vuit finestrals adornats com demostra el perfil”. Els vitralls són els següents: vers sol ixent, el Sagrat Cor entre mig de Sant Pere i Sant Pau; vers sol ponent, tres més: Sant Joan Baptista i a cada costat Sant Francesc i Sant Antoni de Pàdua, els quals són un indicatiu del freqüent contacte que hi havia amb el convent Franciscà de Figueres; damunt de l'ala nord del Creuer



Entramat de cairats i llates que sostenien i donaven forma al teulat de la cúpula.
Foto Pinadell.



Connexió de la volta de la nau i l'arcada del creuer, on abans hi havia l'absis romànic.

hi ha Sant Lluís rei de França; i a la banda sud, una figura difícil d'interpretar, que hom suposa ser el profeta Elies. Nomenant els vitralls cal fer esment del de l'Anunciació a l'ala meridional del creuer.

Els quatre pilars en la seva part alta formen les quatre petxines cantoneres i els punts d'arrencada dels arcs que les uneixen, configuren la volta del creuer i presbiteri, sostenint el seu conjunt tota la cúpula, sobre un vuitavat de base. S'ornamentaren les petxines amb les figures dels quatre grans doctors de l'Església, Sant Gregori Magne, Papa; Sant Ambrós i Sant Agustí, bisbes; i Sant Jeroni, el traductor de la Bíblia a la llengua llatina.

Llegim en el contracte: "Serà obligació de l'empresari i als seus gastos fer quant se figura en mig cos en les quatre targes que se demostren sobre la cornisa; i que estiguin ben treballades, amb les degudes proporcions; de manera que les figures seran els Evangelistes, els Doctors de l'Església o altres".

És molt important, sobretot per comprendre l'actual estructura exterior de la cúpula, saber com es va fer l'antiga cobertura de la mitja taronja, similar a la de Garriguella, que definia el tipisme de la nostra Vila, donant-li un aire de distinció.

Llegim en el contracte: "Cobrir la mitja tronja fent embans doblats per a assentar els cairats, de manera que deuran ser distants de la volta dos pams; enllatat tot lo teulat, clavant-se amb bons claus doblents en tots els cairats. I després s'hauran de portar per cobrir bones teules, de les millors del país, posades totes a teula plana. I deurà fer el pic del cimbori d'obra cuita i posar en dit cimbori la creu de ferro que se li entregará".

L'operació final consistí a enderrocar l'absis romànic, que quedava dins del creuer i sota la cúpula, i emblanquinar tota l'Església. Diu el contracte: "També serà obligació de l'empresari espatllar les parets velles que es troben en lo presbiteri (antic absis, llavors encara en servei de culte), podent-se utilitzar les pedres i deixar un tros de paret de tres pams de gruix en tot el que dista la volta vella del presbiteri fins a arribar al nou, de manera que tot l'interior de la iglésia i l'exterior del cimbori quedi tot enllestit amb morter i emblanquinat amb tres capes de calç que sia blanca i no menys seca. És de la seva obligació acabar de posar totes les cornises que falten a la iglésia (es refereix a la ornamentació de les de la vella nau romànica amb motllures i altres detalls), deixant-les totes iguals. Tot a satisfacció dels Senyors Obrers o de les persones que ells elegegin".

Després calia completar l'obra tal com consta en el contracte: "Estarà obligat l'empresari a fer dos troncs de guix combinades amb les pilastres amb els seus tornaveus i a pavimentar el creuer amb pedres puntejades, fent tres escalons de pedra picada amb bec de pardal per pujar al altar major. Deurà finalment construir una sacristia com demostra l'altre plànol i el perfil, advertint que deurà espatllar la paret del corral que embarrasa per la sacristia... Estará també obligat l'empresari a posar i fer una porta d'entrar al estudi i els escalons de l'escala... (es refereix a l'edifici construït damunt la sacristia que havia servit d'escola). Estará obligat l'empresari a arreglar dita sacristia, que deurà rebatre i enlluir... i posar caixons iguals als del presbiteri" (al·ludint a una calaixera que hi havia abans, estavellada per vella).

La darrera clàusula senyala el terme de les obres: "Sàpiga l'empresari que la mitja tronja ha de quedar acabada el dia quinze d'agost prop vinent i la sacristia i l'estudi, de dit dia a dos anys. I digui què valdrà que, a menys d'un donant, se li lliurarà després, fent fermança a satisfacció els dits Senyors".



Detall d'una cantonera.

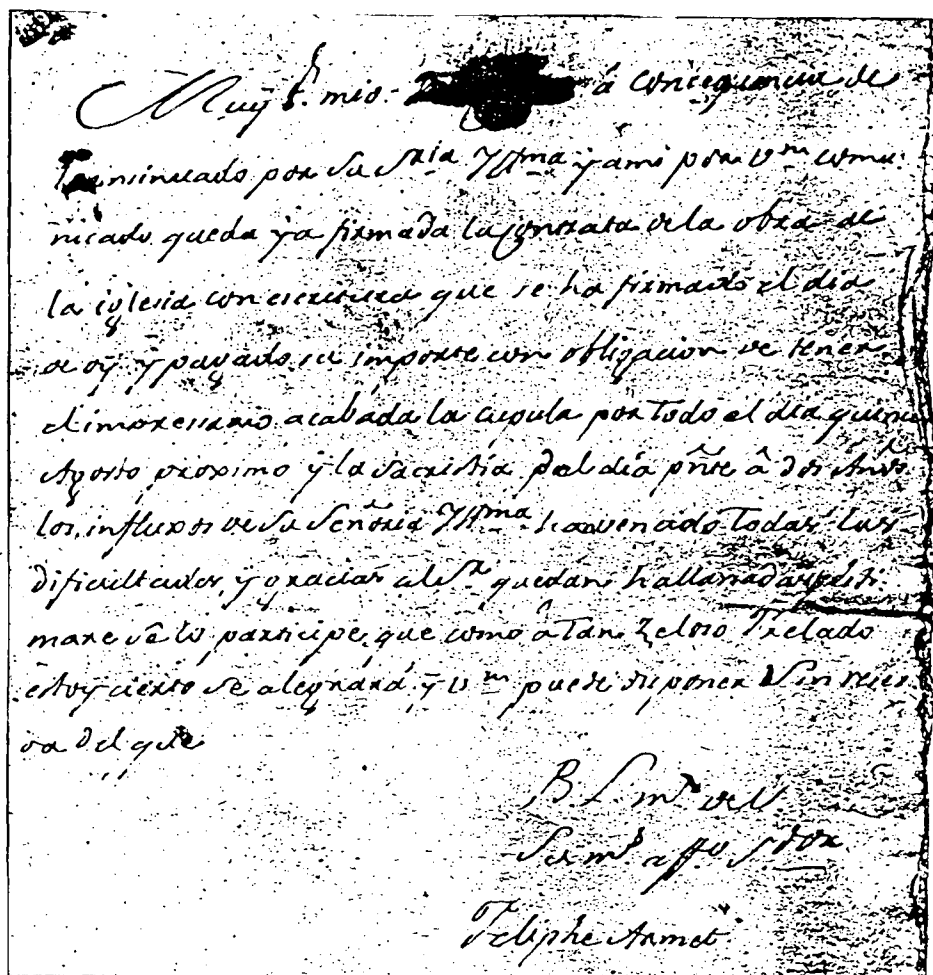
Malgrat que el contracte no porta data, es dedueix que el terme d'acabament de la cúpula era la Mare de Déu d'agost del 1791. Després de tot, Mn. Antoni Laporta malauradament no pogué veure l'acabament de la seva obra. Correspongué inaugurar-la al nou rector, el Dr. Mariano Bataller en la festa major, 8 de setembre, Nativitat de la Verge Maria, titular de la Parròquia. D'aqueix acte no en queda cap escrit en l'Arxiu Parroquial.

4. REBUT DE JOAN COSTA

A més de fer constar un preu pel treball i materials del picapedrer, ens permet datar l'obra, doncs està signat el 8 de juny de 1790. És un document de vuit ratlles i consta que, per les cantoneres de les parets va cobrar cent lliures barceloneses. En no especificar res més, se suposa que el preu comprèn la seva totalitat, les de la part baixa i les de la cúpula, si bé la data correspon a les de vuitavat exterior del tambó. La taba se signà davant del notari de Figueres Joan Coderc.

5. COMUNICACIÓ AL BISBE LORENZANA

Es dóna part oficialment al bisbe de Girona, Dr. Tomás Lorenzana, de l'acabament de les obres. Signa el Síndic Felip Armet, el qual entrà en la família Azemar per raó del seu matrimoni; després el cognom més prestigiós de la vila anà quedant a segon terme i avui és ja inexistent.



Muy Sr. mio: Dada la Concepcion de
 terminado por su Sr. y para jamas por un comu-
 nicado queda ya firmada la gironata de la obra de
 la iglesia con excoerda que se ha firmado el dia
 de hoy y pagado su importe con obligacion de tener
 el moseo acabado la cupula por todo el dia que
 ay por proximo y la sacristia por el dia pñte a dos
 los influjos de la Señora y para lo convenido todas las
 dificultades y gastos que quedari hallados por el
 moseo lo paxcipe que como a tan zeloso y celado
 el y cierto se alegrand y u puede disponer de su
 da del que

B. L. m. de
 Sr. m. de
 Felip Armet

El síndic Felip Armet comunica al Dr. Lorenzana, bisbe de Girona, l'acabament de les obres. Esborrany del document.

Notifica la gestió de la junta administrativa constituïda davant notari i li dóna les gràcies per la seva decisiva intervenció ajudant a superar dificultats, sense esmentar-ne cap de concreta.

En la part central del document llegim: “A consecuencia de lo insinuado por Su Señoría y a mi por Vd. comunicado, queda ya firmada la libranza de la obra de la Iglesia con escritura que se ha firmado el día de hoy pagado su importe, con obligación de tener acabada la cúpula por todo el día 15 de agosto próximo... Los influjos de Su Señoría Ilustrísima han vencido todas las dificultades y gracias a Vd. quedan allanadas”.

No sabem quina fou la gestió concreta del Bisbe Lorenzana, perquè suposem que els assumptes es degueren tractar de paraula. Però de fet es demostra que del començament de l'obra per Mn. Azemar, continuada per Mn. Esteve Vilar i Mn. Antoni Laporta, i finalment inaugurada pel Dr. Mariano Bataller, l'engrandiment de l'església parroquial de la nostra vila, en la centúria del XVIII, fou “l'obra del segle”.

6. CARTA DEL SECRETARI DEL BISBE LORENZANA A FELIP ARMET

Amb un pompós estil abarrocat, tramet els sentiments del Prelat. En la part essencial diu: “Y así me encargó le diese las más expresivas gracias y que le cerciorase su benevolencia para cuanto se sirviere mandarle para esta empresa totalmente beneficiosa a este Pueblo y absolutamente necesaria al mismo. Y por mi parte doy a S.I. las rendidas gracias por lo mucho que se interesó en estas obras de piedad”.

Per la mateixa lletra se sap que “el Caballero Don José María Calderón de la Barca Oficial de las Reales Guardias” destacat a la vila per raons de la frontera, col·laborà meritòriament en l'acabament de les obres.

CLOENDA

La inauguració de l'església parroquial de Santa Maria de La Jonquera engrandida, se celebrà sens dubte el 8 de setembre d'aquell mateix any 1791, acte del qual enguany es compleix el segon centenari, presidit pel nou rector, el Dr. Mariano Bataller, celebrat entre la joia esperada de molts anys per un poble sencer amb els seus prohoms en cap i el dol recent per la pèrdua de mossèn Antoni Laporta.

Aquell goig històric fou efímer i el rectorat del Dr. Mariano Bataller registrà esdeveniments luctuosíssims per a la vila i especialment pel que es refereix a la parròquia, ja que ben aviat començà, el 7 de maig de 1794, la “Guerra Gran” amb els francesos. Llavors es destruïren cinc altars, els mobles de la sacristia, s'emportaren les campanes i el rellotge. L'Ajuntament fou saquejat i la vila ocupada un any i mig. En poc temps moriren més de cent persones.

Al darrera de tot això i després d'una breu treva, sobrevingueren noves i perllongades maltempsades amb la invasió napoleònica l'any 1808. No és doncs gens estrany que el Dr. Mariano Bataller, després d'haver aguantat dues guerres, volgués deixar la parròquia per retirar-se a algun lloc tranquil. El moment àlgic del seu rectorat fou el pas del Rei Ferran VII en tornar de l'exili (vegi's *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* de l'any passat, planes 223-235).



Interior de l'església parroquial abans de la destrucció del 1936. Foto Arxiu Budó.

Començà llavors per la parròquia un règim d'interinitats fins a l'any 1816 amb Mn. Silvestre Rotllan que tingué un dels rectorats més llargs de la seva història, coincidint amb el ressorgiment de la vila pel repartiment dels béns comunals, l'explotació surera per una banda, i per l'altra, amb tot el que representà el moviment internacional de la frontera. L'altre gran rectorat del segle correspongué a mossèn Miquel Ginesta, que va regir la parròquia del 1861 al 1897, pertorbat per les escomeses dels carlins, remarcant la data del 6 d'octubre de 1873, la del "Foc de la Jonquera", molt recordada en la posteritat.

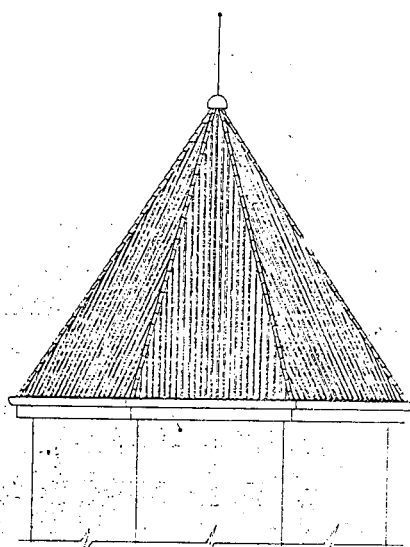
Fou en els bons anys de la passada centúria que es pogué refer l'església de totes les destrosses ocasionades pels francesos. Per un inventari que descriu el que en la "Guerra" i degut a la persecució religiosa dels anys 1936-39 es destruï, podem saber el que es restaurà, amb l'aspecte que la generació dels nostres majors recorda. Es destruïren 10 altars amb llurs canelobres, creus i estovalles; entre calzes, copoms i la custòdia, desaparegueren 8 vasos sagrats; s'emportaren les 4 campanes per fer-ne material bèl·lic; entre casulles, capes i dalmàtiques, s'endugueren de la sacristia per cremar-los 44 ornaments i 15 albes. Es violaren totes les sepultures i els bancs es feren servir per llenya a disposició dels refugiats que vivien a la rectoria. Moriren màrtirs de la fe mossèn Josep Major, rector, que havia pres possessió del càrrec l'1 d'agost de 1900, procedent de la parròquia de Biure; el novell sacerdot mossèn Enric Puig i Vila, vicari; i mossèn Martí Costa, capellà de Requesens. Amb tot, se salvaren els llibres parroquials, les imatges de Sant Joaquim i Santa Anna, la Mare de Déu dels Dolors vestida, Santa Escolàstica i tres calzes. No se sap què es va fer de la restant documentació parroquial. Aquest balanç com un negatiu fotogràfic ens revela l'increment de la vida cristiana a La Jonquera en l'època de l'escriptor Carles Bosch de la Trinxeria.



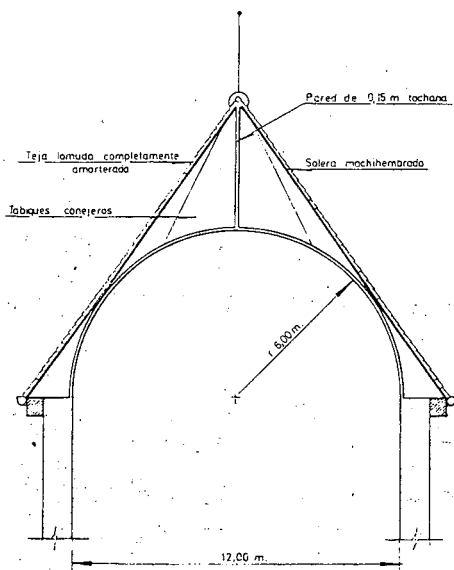
Esvoranc produït per una tempestat a la cúpula, en la Setmana Santa de l'any 1974.

Acabada la Guerra, una vegada més i amb molta limitació de medis s'inicià la restauració de la parròquia. Havent-hi a la vila molts soldats destacats per a fortificar la frontera, un grup del destacament d'enginyers a les ordres del caporal Barrachina, amb pintura de calç imitant pedra, podríem dir que netejaren l'interior del temple i construïren el retaule de l'actual Altar Major. Després, a poc a poc, s'anà refent tot: bancs, campanes, altars, ornaments, imatges, rellotge. Cal fer notar que durant els anys difícils de la postguerra mossèn Joan Roura i el seu successor mossèn Joan Serra, realitzaren la part més dura. Socialment el poble passà d'un estat de misèria i estraperlo a la prosperitat; i, per efectes de la immigració, a perdre el seu caràcter per a assolir el d'una vila cosmopolita; s'han perdut molts cognoms antics i en sobrevenen d'arreu d'Espanya.

Des del punt de vista arquitectònic el problema més greu a resoldre fou la cúpula. L'empresari Enric Pagès i Sabiol l'hagué de refer moltes vegades pels seus constants degoters i una vegada, dels desperfectes ocasionats per un llamp. Era difícil treballar-hi i el darrer paleta que hi volgué pujar fou l'Agustí Fita. Després, a la nit entre el 12 i el 13 d'abril de 1974, degut a les intenses plujes i forta tramuntana, es produí un considerable esvoranc, que obligà a prendre-hi part el Bisbat i a demanar l'ajut de tota la feligresia.



FACHADA



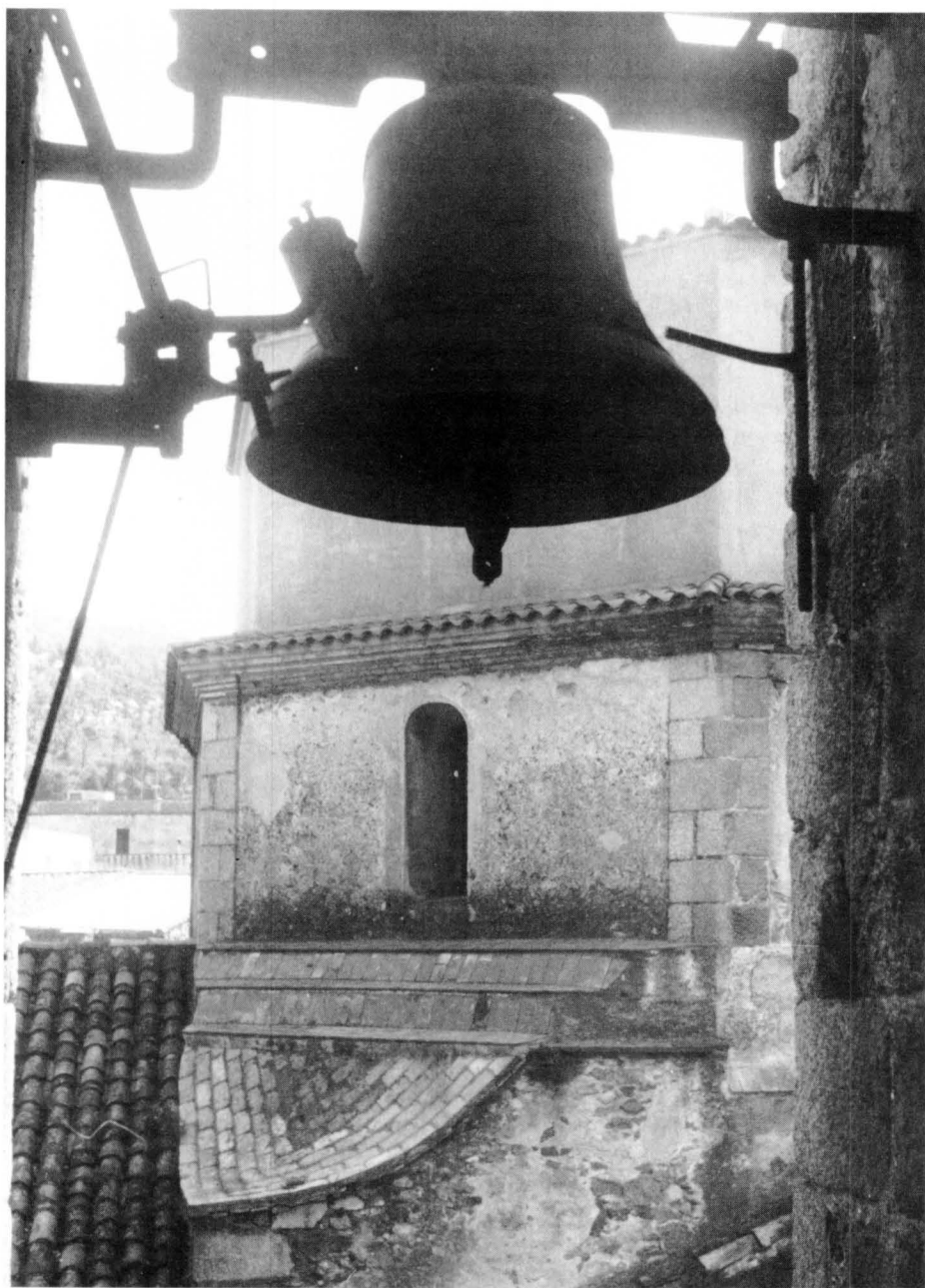
SECCION A - B

Projecte de gran esbeltesa de la cobertura de la cúpula que no es realitzà.

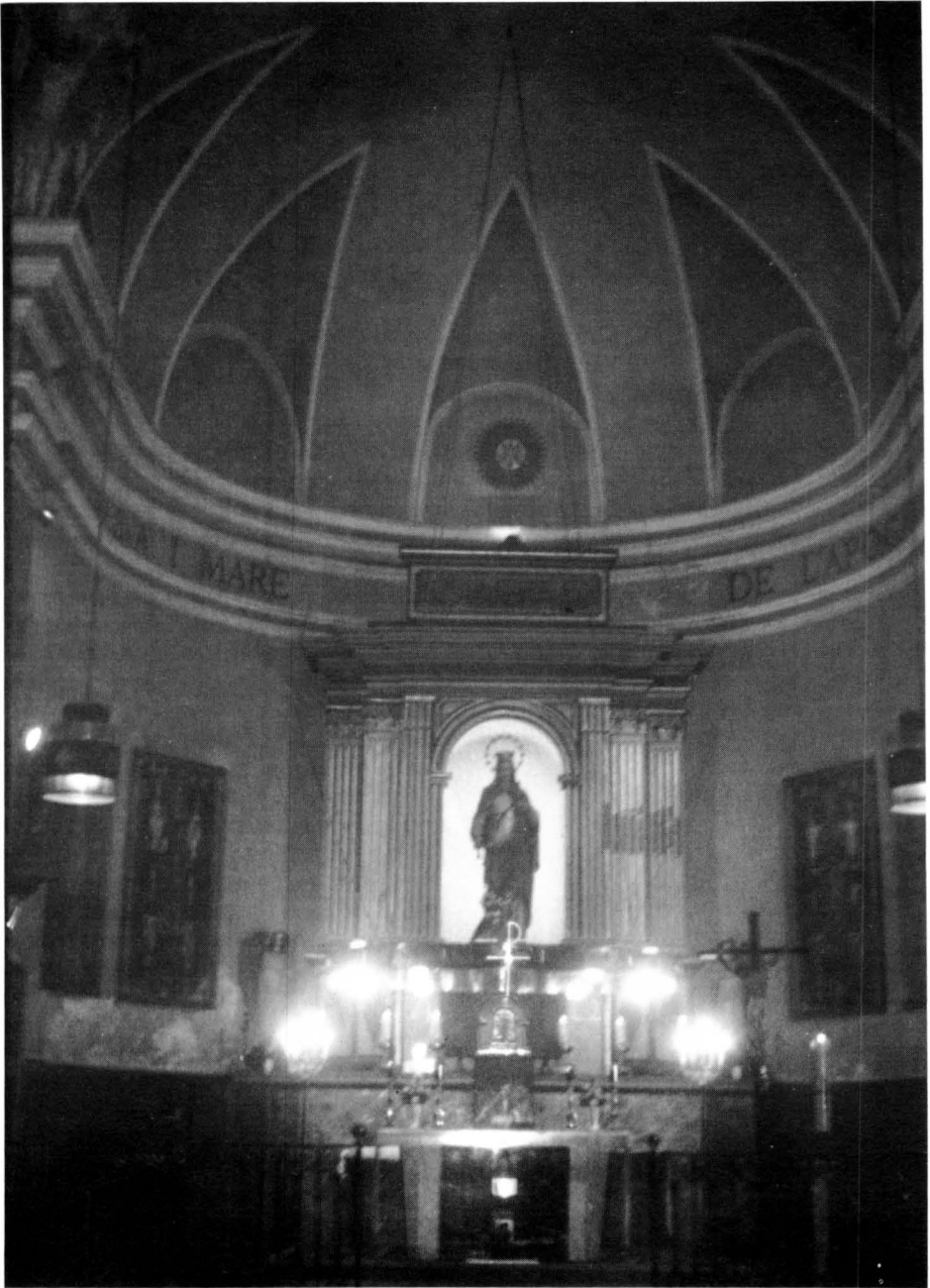
S'hagué de desfer íntegrament la cobertura de la mitja taronja, resultant que els cairats i llates, entramat que sostenia la teulada, estava podrit.

L'arquitecte diocesà Salvador Altimir presentà tres projectes de reconstrucció de la cúpula: Refer-la tal com era, lo qual representava un treball d'artesanía caríssim, perquè totes les teules s'haurien de fer a mida i a mà. El segon consistia a acabar la cúpula en punxa, donant-li una gran esveltesa; els mitjans disponibles no hi arribaven i es desestimà. El tercer, d'acord amb les nostres limitades possibilitats, consistia a elevar les parets del tambor de la cúpula i construir un teulat normal de vuit vessants. El pintor figuerenc de notable creativitat artística Joan Jové, que ja havia decorat abans la capella del Sant Crist amb temes murals, tenia un ambiciós projecte de pintar la cúpula i fins la totalitat del temple, donant relleu a la seva arquitectura; sols de la seva orientació n'ha deixat la mostra en el presbiteri, que pot servir un altre dia de model.

En complir-se els dos-cents anys de la inauguració del temple parroquial ampliat amb el creuer i la cúpula, crec haver complert, almenys en part, la reiterada comanda del bon amic, historiador local i ànima de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Sr. Albert Compte, referent a la història de la parròquia, que queda ben delineada en els seus trets essencials, susceptibles d'ulteriors estudis que la completin.



Aspecte actual de la cúpula vista des del campanar.



El nou Altar Major de la Parròquia.

RECTOROLOGI DE LA JONQUERA

No consten els noms dels rectors anteriors a l'any 1600, els dels primers segles de la seva història. Els senyalats (*) han depassat els 25 anys de servei en el càrrec. Un promig de dos en cada centúria.

Mn. Pere Carreres	-1607
Mn. Pere Casanoves	1607-1653 (*)
Mn. Pere Vehí	1653-1688 (*)
Mn. Joan Puig	1688-1703
Mn. Benet Terrats	1703-1713
Mn. Josep Azemar	1713-1745 (*)
Mn. Esteve Vilar	1745-1782 (*)
Mn. Antoni Laporta	1782-1791
Dr. Mariano Bataller	1791-1814
Mn. Miquel Carreres	1814-1815
Mn. Salvador Marca	1815-1815
Mn. Silvestre Rotllan	1816-1843 (*)
Mn. Francisco Blasi	1843-1852
Mn. Esteve Cius	1852-1853
Mn. Salvador Costa	1853-1861
Mn. Francesc Sala	1861-1861
Mn. Joan Ribas	1861-1861
Mn. Miquel Ginesta	1861-1897 (*)
Mn. Eduard Colom	1897-1900
Mn. Josep Major, màrtir	1900-1936 (*)
Rectoria vacant per la persecució religiosa	1936-1939
Mn. Josep Boix	1939-1939
Mn. Joan Roura	1939-1946
Mn. Joan Serra	1946-1960
Mn. Eduard Vivas	1960-.... (*)

NOTA PÒSTUMA. Quan la impremta ja tenia enllestida la fotocomposició d'aquest treball, a l'arxiu de l'ex-president de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Sr. Ramon Guardiola (RIP), he trobat les següents dades que el completen:

En els Nomenclàtors Diocesà i Capitular del segle XIV consta que el bisbat es dividia en quatre ardiats per a la millor organització dels sínodes –Girona, Besalú, Empúries i la Selva–. La Jonquera estava enclavada en el d'Empúries i, atenint-nos a l'actual terme municipal tenim les següents dades:

32 – Prioratus sancte Marie de Panissaris. (En ruïnes a la ratlla de la frontera).

416 – Ecclesia Parrochialis sancte Marie de Recasen. (Ermita pertanyent a la Parròquia de Cantallops).

419 – Ecclesia Parrochialis sancti michaelis de Solanis. (Ermita de Santa Llúcia).

421 – Ecclesia parrochialis sancte Marie de Strada, et ista ecclesia creditur quod sit de Jonqueria. (S'esmenta la parròquia de la Jonquera, tot confonent-la de lloc. En el nomenclàtor capitular s'aclareix l'error, donat que hi consta l'Estrada com a sufragània d'Agullana).

422 – Ecclesia suffraganea sancti Jacobi de Tortibus. (Es refereix a Sant Julià dels Tords, emperò s'equivoca en designar el seu patró, ja que hauria de dir "Juliani". No hi ha menció en canvi de la Capella de Sant Jaume de Canadal, possiblement per no tenir-hi sacerdot resident; i és de suposar que el seu titular "Jacobi" l'atribuïren a l'altra, situada a la muntanya d'enfront.

Es comprova per tant inicialment documentada l'organització eclesiàstica a la vall del Llobregat i part alta de l'Albera, tenint per centre la Jonquera.